

Marinetti přednášel v tehdejších Švandově divadle na Smíchově, někdo to tlumočil a my lapali jeho názory a nápady. Mluvil o tom, že lze vyvolat umělecké dojmy a poetry tím, že člověk bude rukama sahat na různě tvarované předměty... Dychtivě jsme čekali, co nám Marinetti předvede ze svých her. Byly to samé krátké aktovky a scény, nad nimiž jsme si nevěděli mnohdy rady, co tím vlastně Marinetti a jiní jeho druhové-futuristé chtěli říci. Tak třeba scénka, která se jmenovala řekněme: *Dialog manželů*. Rozhrnula se opona a na scéně seděli staří manželé – matka a otec. Matka zakvílela a zalomila rukama a v pláči volala: ‚Proč jen umřel náš drahý syn?‘ Otec, aniž si matčina kvílení a nářku všiml, zahuhňal: ‚Matko, rakev bude stát nejméně osm set korun...‘ Matka zase zakvílela a v nářku volala: ‚Proč umřel můj drahý syn, můj miláček...‘ A otec zas jí huhňavě odpovídal: ‚A věnce budou stát nejméně tři sta korun...‘ Na to matka zase lomila rukama a lkala: ‚Já ho tak milovala a on umřel...‘ A otec zase do toho chmurně zabručel: ‚A těm, co ponosou rakev, budeme muset zaplatit po padesátikoruně...‘ Takhle se nesl neustále tento dialog. Matka pro zesnulého syna lkala a otec to zas všechno počítal v korunách, co je vlastně to synovo úmrtí bude stát... Po chvíli se opona zatáhla a byl konec scény. – Tohle bylo srozumitelné a každý z nás jistě pochopil, oč jde a jaký byl záměr autora tohoto futurismu. Otevřela se opět opona, zas tam dva herci něco hovořili, až nakonec jednomu z paruky na hlavě vyskočila a trčela do výše několik centimetrů dlouhá tyčinka. A druhý pak řekl: ‚Je mně jen podivné, jak ti mohla

Filippo Tommaso Marinetti. Básník, dramatik a zakladatel originálního uměleckého směru – futurismu.

Ferenc Futurista si dovolil parodovat i svůj největší vzor – F. T. Marinettiho.

na hlavě vyrůst viržinka...‘ A zase se opona zatáhla. – Tak tohle, myslím, pochopil málokdo. Ovšem my jsme tleskali už proto, abychom odměnili Ference Futuristu, který v těchto scénkách hrál vždy hlavní role. Pochopitelně, on byl pro futurismus, a proto nemohl scházet tam, kde byl F. T. Marinetti... Líbilo se nám to...“¹¹

V prosinci roku 1921 Ferenc na jevišti Švandova divadla na Smíchově sklídl úspěch mj. ve *Večeru scénického futurismu (Synthetické divadlo)*. Úvodem tehdy promluvil italský spisovatel F. T. Marinetti. Hrál soubor Švandova divadla s F. Futuristou v hlavní úloze. Výprava byla pořízena za osobního vedení italských futuristických malířů Rampoliniho a de Pistorise.¹²

V duchu tehdy módního směru futurismu tak mladý komik dále předváděl kupříkladu písně *Vedla koně za ruku* nebo *Pásla bičem jahody* a další. Zda zůstal náš komik svému prvotnímu nadšení pro futurismus věrný, si naznačíme v následujících kapitolách. Nyní se přesuňme již detailně a konkrétně k jeho působení na jevišti.

Ve službách jeviště

Úvodem si dovolíme ocitovat několik slov ze zažloutlých listů z dobového tisku. V časopise *Kinorevue* napsal Oldřich Kautský s odstupem více než dvaceti let od Ferencových hereckých začátků následující: „Na

11 VOLDÁN, Jiří: *Šli tři muzikanti*. Praha: Panton, 1970, s. 141–143; *Nedělní list* napsal dne 8. 12. 1941: „Nebožtík Vodák rád navštěvoval večírky U Halánků, kde vystupoval mladý Ferenc, a první napsal o něm kritický článek, v němž ho nazval ‚mužem budoucna‘. Odtud vzniklo druhé přízvisko Ferencovo: Futurista.“ Je zajímavé, že kompletní podobu svého pseudonymu používal komik údajně ještě před setkáním s Marinettim: „Ferenc Futurista, nejpopulárnější český humorista, je v oboru kabaretního umění zjevem naprosto originelním.“ (*Našinec*, 12. 12. 1917) Tudíž je pravděpodobnější verze kritika Jindřicha Vodáka; existuje řada tiskem vydaných písní, kde je uváděn jinými podobami svého jména: r. 1917 Ferenc-Futurista, 1918 – futurista Ferenc z Rokoka nebo Ferenc futurista, 1923 – Ferenc Fiala (*Evropa o nás ví*) 1922–1924 – František Fiala – vinohradské divadlo, např. 17. 1. 1924 – *Jezdci* (rež. Karel Čapek – František Fiala = uzenář. Pseudonymu tedy používal doložitelně na konci r. 1917 a začátkem r. 1918, později lze pozorovat již ustálení, v legitimaci Svazu divadelních ředitelů v Praze z r. 1934 je uvedeno František Fiala = Ferenc Futurista.

12 Srov. *Národní politika*, 12. 12. 1921; již předtím byl Ferenc stálíci ve Švandově divadle: „*Jeho kočička* je zcela bezcenná pokrutinka, ale Ferencovou zásluhou veselá od začátku až do konce. Znáte Ference Futuristu! Rozesměje už příchodem na jeviště, grimasou, pohledem, gestem. Největší situační banalitu zachrání způsobem, jak ji po Ferencovsku podá.“ – *Národní politika*, 12. 7. 1921.

začátku byl sochař František Fiala, který se všemu smál a ukazoval při tom své křivé zuby, jež samy jako by se vysmívaly všemu, co bylo kolem. Sedmnáctiletý mladík vystupoval v kumštýřském kabaretu U Halánků, který nebyl veřejně přístupný. Byl pouze pro zvané a zvaní byli jen sochaři, malíři, muzikanti a modelky. Zde se pěstoval humor tak nevázaný, že otec Karel Fiala, představitel bělovlasých pánů z němeého filmu, stěžoval si ostatním účinkujícím, že mu kazí syna. Františkovi tehdy začali říkat Ferenc... Jeho komika byla divoká. Ne všichni diváci se jí smáli. Mnozí zůstávali udiveni a podruhé nepřišli. Zatímco ostatní bavili, Ferenc vždycky útočil. Jeho humor byl kousavý a jízlivý. Měli ho rádi jen ti, kdo mají smysl pro humor za cenu vlastního zesměšnění. Nezastavoval se před ničím a nic mu nebylo svaté... Ferenc hrál loutkové divadlo v rodině profesora Skupy, s nímž začínal U Halánků, právě na svatou Annu, když vypukla světová válka... Ke konci války vznikla Červená sedma, politický kabaret, kde se výlučná forma Ferencova humoru mohla plně uplatnit... V Revoluční scéně pěstoval se humor všeho druhu. Jevila se v něm poválečná psychóza a nesourodost myšlenek. Vedoucím stylem bylo stavět na hlavu věci, které se zdály příliš vážné. Z Paříže přivezli hry,

Kolegové umělci na ideovém výletě aneb Na vzduchu se lépe přemýšlí. Zleva: Ferenc Futurista, Karel Hašler, Jiří Červený a Pravoslav Picka.

které byly hrány na Montmartru v Grand Guignolu. Ferenc obracel jejich hrůzu ve smích. A přece bylo hráno mnoho věcí, jejichž realistická opravdovost byla tak silná, že při nich přebíhal mráz po zádech... Dnes z jeho nadšených předměstských obdivovatelů málokdo ví, jak si získal svou přezdívku. Když hlasatel futurismu Marinetti přijel do Prahy, aby ve Švandově divadle francouzskou přednáškou objasnil své umělecké krédo, byl vybrán Ferenc, aby jeho přednášku ilustroval. Sám na jevišti byl výtahem divadla. K čemu jiný autor potřeboval mnoho osob a celý večer, to musel Ferenc vyjádřit sám a za malou chvíli. Hrál člověka, který se dívá na svůj obličej v zrcadle. Nelíbí se sám sobě a vyhodí svou hlavu oknem ven. Hrál muže, který přijde na jeviště s obvazem. Za strašných grimas, vyjadřujících největší utrpení, si obvaz sundal. Taková byla dramata, která na jevišti hrál Ferenc, kterému se od té doby říkalo Ferenc futurista, a jen nepochopením se vloudilo na začátek druhého slova velké písmeno F. A bránice bolely od Ferencových vtipů, od jeho způsobu, jakým někdy místo vtipu dštil síru a oheň své surové satiry... Jeho spolupráce s českým filmem se dá odhadnout velkým počtem filmů, ale hrstkou významných rolí. V němém i zvukovém filmu hrál malé úlohy, v nichž byly jeho komické schopnosti nepochopeny. Režiséri použíli vždy jen jeho vnitřní

Montag, 31. Jänner 1944. **LUCERNA** Um 19.30 Uhr
 Pondělí, 31. ledna 1944. Um 19.30 hod.

Arrangement: Direktion Spurný-Lucerna, Ruf 261-93
 Arrangement: Ředitelství Spurný-Lucerna, telefon 261-93

Sportklub der Angestellten der Hauptstadt Prag bringt:
 Sportovní klub Zaměstnanců města Prahy, uvádí:

LUSTIGE POLGE — VESELÉ PÁSMO

„Prag ist schön“ — „Praha je krásná“

EMAN FIALA u.-a FERENC FUTURISTA

I. BALKON STEHPLATZ
 I. BALKON K STÁNI

232 K 13.—
 Einzchl. Abg. - vt. dávky

Ferenc Futurista při vystoupení ve veselém pásmu v Lucerně (1944). V tomto stánku pražské kultury byl častým účinkujícím po celou svou kariéru (viz vstupenka).

MODERNÍ OPERETA
V DIVADLE -VARIÉTÉ-

Sobota 25. února 1933. Začátek o 3. hod. odp.

Populární Meisnerův

Monstre kabaret

Účinkují:

FERENC FUTURISTA
MAŘENKA ZIEGLEROVÁ

Prof. JOSEF SKUPA	JÁRA KOHOUT
FANDA MRÁZEK	JARDA JANKOVEC
-BAJO-TRIO-	MERBS
TESSA LORELLI	KAREL LEISS

LEO SCHWARZ, virtuos na klavír, zahraje sólově jazzové skladby na novém elektroakustickém klavíru NEO-BECH-STEIN-PETROF, který zapůjčil klavír. dům Rendl (proti tržnici)

RIŠA JURIST a jeho „TRAMP BOYS“

R. A. DVORSKÝ a jeho „MELODY BOYS“

Konferencier DOĐA PRAŽSKÝ. — Režie ANT. MEISNER.

Ferenc Futurista byl hlavní atrakcí populárních kabaretních podniků. Kde se objevilo jeho jméno, tam bylo hlediště značně zaplněno diváctvem.

Mnohdy se objevil na řadě pražských scén i několikrát denně. Během tzv. silvestrovských štací dokázal projíždět celou Prahou a vystoupit se silvestrovským skečem (případně skeči) v tom či onom podniku, vždy podle toho, kudy právě jel.

Lze jej tak označit za vskutku zaníceného umělce, který zkrátka potřeboval bavit publikum za všech okolností. Nesmíme také opomíjet finanční stránku a profit z této činnosti. Ta ovšem také nesla své stinné stránky – časté nemoci a vyčerpání, které se později měly projevit vážnou chorobou (Ferenc se dlouhodobě léčil u známého léčitele Mikoláška). Každopádně Ferenc byl a patrně nadlouho zůstane rekordmanem v počtu divadelních sálů, v nichž účinkoval, a to v celkovém počtu za celou svou kariéru i v denním průměru, pokud lze toto rozlišovat a hodnotit.

Po desítkách let od jeho začátků a po Ferencově smrti se publicisté pozastavovali také nad jeho projevem a osudem: „Byl jaksi vehnán na

herecké nadání. Protože tento tulač po divadlech, tento Ahasver, který nepoznal klidu, neshodujícího se s jeho uměleckým temperamentem, který ani nepoznal dosti obecenstva, jež by jeho schopnosti mohlo dostatečně ocenit, doplácí na sílu svého výrazu. Je silnou komickou individualitou, nezkroutným, nespoutaným hercem, který měří své umělecké rozpětí od futuristických hříček do vážných rolí na velkých scénách, od charakterizační schopnosti tanečnice v baru po literární kabaret, od divadla hrůzy ke světové revui, od loutkového divadla po nejlidovější operetu...“ Tolik z nejčtenějšího časopisu své doby.

Divadel, kabaretů, jeviští a jevišťátek, na nichž Ferenc stanul, zpíval či režíroval, bylo nespočet. Mnohdy se objevil na řadě pražských scén i několikrát denně.

dráhu divadelními úspěchy, kterých rázem vydobyl. Jeho usměvavá výrazná tvář s očima, které dovedl mistrovsky ovládat, s báječnou souhrou mimických svalů a s nápadnými předními zuby, to byl dar přírody tomuto komikovi narozením. A dobrotu srdce, hluboká lidskost i mimo divadlo, povahová čistota byly vlastnostmi, které mu získávaly všude přátele. Nebylo jeho vinou, nebyl-li jeho talent vždy náležitě využit, že kus jeho života pohltila Aréna na Smíchově, kde vytvářel opravdové lidové divadlo smíchu, ale kde musil často snižovat své umělecké ambice. Ferenc byl velký umělec...“¹³

Jak vypadal Ferenc na jevišti? Jak působil na obecnostvo? O tom nám podává svědectví Kristián Bambas: „Na jeviště Ferenc přicházel v bohémském obleku nebo taky v sochařské haleně. A když si k tomu připočtete ty velké, vykulené, modrozelené oči a vystouplé přední zuby – máte dojem úplný. Ve svém projevu si nebral servítky. Lascivní vtíp nebyl pro něho problémem: ‚Ubytoval jsem se v jednom hotelu a oni mně tam dali pokoj s číslem 100. Já si lehnul a mezitím mi nějaký rošťák na dveřích toho pokoje umazal tu jedničku. Panstvo, mně se tam celou noc nezavřely dveře. To byl provoz jako na Václaváku! Ráno se koukám a já byl celej rezatej!‘ V kabaretu U Kuřího oka se proslavil pamfletem *Nálada při loupání buřta*. Jeho nástup byl originální. Před vstupem na jeviště zhasla světla a Ferenc do tmy strašně zaskřehotal. Pro obecnostvo šok a současně fanfára: přichází Ferenc Futurista! V Červené sedmě hrál ve skeči Eduarda Basse pojmenovaném *Armáda spásy* napraveného kadeřníka: ‚Já jsem býval kadeřníkem, převelikým bezbožníkem, já jsem dámy kadeřil, na boha jsem nevěřil.‘ Po dozpívání písně se z ředitelské lóže ozval jeho bratr Eman Fiala, který se chtěl také napravit a přihlásit do Armády spásy. Seskočil z lóže na jeviště – podal při tom obdivuhodný artistický výkon – a byl přijat! Ferenc vystupoval jako excentrický klaun v populární scéně, kterou sám napsal – *Vítání France Josefa*: ‚Na každém řeznickém špalku musí být vaše hlava, vašnosto, a proto ať žije uherský salám, moravská klobása, vídeňský řízek a rakouský nářez!‘“¹⁴

13 Ferencův poslední úsměv, dr. J. K., 1947.

14 BAMBAS, Kristián: *Lidé kolem Komédie*. Nedatováno.

Prvotní úspěch u publika znamenal pro Ference již zmiňovaný Drémanův pamflet *Nálada při loupání buřta*. Přibližme si jej detailně:

*Se římasy visí, jako shnilá játra, mé hnáty přední.
Nad břehy chodníku, kde prochází se cháttra,
já, nemohoucí, svírám mocně, v dlani,
zelené tělo, šedé pruhované, krvavé skvrny, mrtvě páchnoucí, i v měkkých kostech hadrovitých psů –
jak lebka nemluvněte, zkynuté mozku buňky,
jak strašný upír vraha, když hnijící mrtvolu mu před obličej staví –
K svých nozder tunelům je opatrně blížím. A svírám mocněji! –
Zelené tělo, šedé pruhované i krvavé skvrny, mrtvě páchnoucí!*

*A slastně opojen, jak puchem prasklých vředů,
já tančím, křepčím, ječím, bečím, mečím
a přes hrot svého nosu svůj jazyk slastně šinu.*

*Jak kola tramwaye se prsty moje řítí ke krku z jemných šlach
zbožtnalý, kalný prach
omamná vůně světlých fekálií,
mně sedá na mozek,
jak sfinga záhadná na bludnou karavanu.*

*Na královny své, křivolaká záda
si maně vzpomínám.*

*Krev, černá, vře mi v žilách,
a popelavé nehty se potí rozkoší!*

Jak šat své milenky, já chvatně kůži svlékám, již sílou Medusy.

*Zelené tělo, šedé pruhované!
Krvavé skvrny, mrtvě páchnoucí!
A v rozkoši blahé – já zřím je již nahé – a hé – hé!
Velebně kňourám, prstem v něm štourám, zpit puchem mžourám, náhle je bourám!*

*Již cáry kůže ve větrech planou
nad břehy chodníku, kde idiotů chátra
se, mrzká, prochází.
Já pliji dolů ze třetího patra
a oni – hnáty v temno dutých lebek
bubnují pochod, jímž mě provází...*

Jsem futurista!

*Záhad mých vnitřních zmizelo již v temnu
zelené tělo, šedě pruhované i krvavé skvrny mrtvě páchnoucí
já mrkám, trkám, srkám,
hrkám, vrkám, cvrkám,
brkám, vrkám, srkám!
Dech můj se vůní chvil jak vzkvetlá myšl alej.
Jsou buřty pro nás, pro bohy, pro lidi je dnes drahej.¹⁵*

Těžištěm Ferencovy činnosti nebylo jen kabaretní jeviště, pokud vůbec má smysl v jeho rozsáhlé a obdivuhodné činnosti dělat rozdíl. V každém případě se stal hvězdným umělcem pražské operety, o čemž referoval obsáhle Viktor Kudělka: „Ještě dříve, než vstoupil na prkna, která znamenají svět, vystudoval uměleckou akademii a získal titul akademického sochaře. Pokušení divadla bylo však silnější, a tak se z Františka Fialy stal nakonec Ferenc Futurista, patrně nejslavnější starokomik, co jich kdy měla česká opereta... Prošel snad všemi pražskými divadly

¹⁵ DRÉMAN, Jiří: *Nálada při loupání buřta*. Praha: České lidové knihkupectví, 1920. V úvodu výtisku se píše: „Nálada při loupání buřta na okně vznikla r. 1915 v kabaretu, který byl založen spisovatelem F. P. Vozickým na Vinohradech U Kuřího oka ve prospěch strádajících literátů. Tam jsem uvedl, tehdy ještě velmi málo známého, ochotníka Ference, který tam prvně přednášel futurie našeho přítele malíře J. Skupy a moje. Dodnes rád vzpomínám na chvíle prožité U Kuřího oka, kde jsme si sami malovali dekorace, upravovali jeviště, osvětlení, závěsy a psali téměř celý repertoár. Škoda, že se mnohé věci z těch dob ztratily. Nálada měla již při premiéře veliký úspěch a také brzy na to byl Ferenc angažován Rokokem, které tehdy vzniklo, a tímto číslem se v něm uvedl. Věc, kterou jsem napsal v poslední chvíli, při malování dekorací na zemi, odpoledne, těsně před premiérou, z nutnosti vyplnit čímsi náhodně vzniklou mezeru v programu, byla prvním stupněm veliké dnešní Ferencovy popularity. U Kuřího oka i v Rokoku přednášel ji Ferenc jako melodram doprovázený znamenitě podivnou hudbou S. Grylla.“

své doby – od vinohradského až po nuselský Tyláček; a vyzkoušel přitom všechny odstíny své komediální profese – od kabaretu přes revue až po tzv. vážnou, seriózní činohru. Scházelo opravdu už jen to Národní divadlo, kde dokonce začal zkoušet (v Molièrově hře *Lékařem proti své vůli*), ale o premiéře nevystoupil, protože se nakonec rozhodl pro Vinohrady, když nedovedl odolat slibům a naléhání Karla Čapka, který jako dramaturg chtěl mít Futuristu ve ‚svém‘ souboru.

Později bylo řečeno, že u nás po první světové válce vyšlehli jako rakety tři komici: Karel Hašler, že byl komik významem i dosahem regionální, Vlasta Burian světový a Ferenc Futurista evropský.

Hořela hruška, hořela, rozfajrovaná do běla, hasiči na ni chrst, chrst, chrst, jeden si při tom spálil prst, byl Ferencův oblíbený popěvek na známou melodii a vlastní slova, jak o tom svědčí vzpomínka jednoho z jeho neméně slavných kolegů, dochovaná na gramofonové desce.

Když na svých toulkách pražskými divadly zakotvil počátkem třicátých let u operety, mohlo se na první pohled zdát, že se octl mimo svůj nejvlastnější herecký obor. Skutečnost však byla taková, že právě operetní scéna dovedla představitele shakespearovských rolí (*Večer tříkrálový* s Ferencem jako šaškem patřil prý k nejpůsobivějším inscenacím své doby) připoutat na celé desetiletí. Působil tam nejenom jako herec, ale příležitostně také jako režisér. Je pravda, že ty starokomické role, navzájem podobné jako vejce vejci, mohl odehrát takřikajíc levou rukou; ale on je z přemíry hereckého temperamentu i umělecké poctivosti hrával tělem i duší. A publikum to brzy poznalo. Ferencova popularita vzrůstala rok od roku, od postavy k postavě, od sezony k sezoně. Byl mužem, který rozdával z jeviště smích, a kuplety, k nimž si nejednou sám skládal slova, bývaly zlatým hřebem operetních představení.

Já jsem býval odjakživa velký Don Juan, mně se všechny ženy líbily. Obrázků mám různých slečen plný otoman, včera mně zas čtyři slíbily. Hej hola, tělo to žádá, tělo to potřebuje, ženám prej se u mě líbí, že se nechlubím, jim prej stačí, když se zazubím. Možná, že je to pravda, možná, že ne, to člověk nikdy neví. Člověk se každou chvilku zapomene, život je velkej převít!

Přibližme si Ference Futuristu blíže očima pamětníka: ‚Jeho Štětivec v *Louce zelené* byl víc než oživlý hajný se všemi atributy českých lesů. To byli všichni hajní dohromady. Hloupí i chytří, lišáctí i těžkopádní, bujaří i melancholičtí. Když přišel Ferenc na jeviště, zavoněl divadlem les. Když

říkal své vtipy, to nebyl výmysl autorů Špilar-Tobis-Mírovský-Rohan; to se chechtal zálesácký podšívka *in person*. Vzpomeňme jeho přednes kupletu o zlatém rámečku. Šťastná melodie na šťastný text našla nejlepšího interpreta. Celá Praha a celé Čechy se jezdily dívat na Štětivce s jeho zlatým rámečkem, jehož Ferenc Futurista hrál a zpíval celkem sedmsetkrát.

Udřít se, lidičky, v práci, to se nevyplácí, jestli se něco vyplácí, tak dobrý melouch: chaty a garáže, vily i automobily, proč bychom se netěšili, dí šikovnej hoch.

Říkali, že komika takového temperamentu i formátu je pro operetní scénu škoda, že je to plýtvání talentem, ne-li cosi horšího. Možná měli

Foto Ideal - Zelenka, Karlin,

**„My tři králové děeme k vám . . .“
K + M + B 1929 - Vojta Merten, Jára Kohout a Ferenc Futurista.**

Originální adaptace W. Shakespeara: Večer tříkrálový v podání Vojty Mertena, Járy Kohouta a Ference Futuristy (zleva).